

DE PRAEHELLEENSE ASCESE

§ 1 De wijsgeer Pythagoras heeft ons enige jaren geleden stof gegeven tot een studie, gewijd aan de door hem aan zijn leerlingen opgelegde lekenliturgie ¹⁾. Hij zal ons op de hier volgende bladzijden wederom bezig houden, en het onderwerp, dat ditmaal in het middelpunt der belangstelling zal staan, is dat der ascese. De ascese vormt een duister probleem. Zij is geen vanzelfsprekende instelling. Hoezeer het ook tot de menselijke behoeften moge behoren zich bijwijlen of voortdurend geneugten te ontfangen, het is toch moeilijk te verstaan, hoe een dergelijk sentiment tot een straffe regeling op het maatschappelijke vlak kan hebben geleid. In onze dagen vast, behalve op kerkelijke of medische indicatie, niemand meer, en niemand schijnt terug te verlangen naar de gestrengheid van weleer. De ascese dateert uit de oudheid en kwam met de Christelijke godsdienst tezamen op; voor de uitbreiding daarvan wordt zij slechts sporadisch in de teksten vermeld. Over haar oorsprong is niets vastgelegd. Wij moeten ernaar raden en dat is niet eenvoudig, want de ascese is, in scherpe tegenstelling tot de zo rijk geschakeerde liturgie, van een uniforme en simpele structuur, die haar voor de speurzin nagenoeg ontoegankelijk maakt. De antieken zwijgen. De formules, waarmede wij geholpen zouden zijn, ontbreekt, bij Pythagoras, bij de Egyptenaren, bij de Joden.

Pythagoras opent de rij der Griekse wijsgeren; het is aan te nemen, dat hij zijn ascetische voorschriften evenzeer als de liturgische uit het oosten heeft medegebracht. Een Christelijke schrijver, Hippolytus, zegt het uitdrukkelijk: Pythagoras had de onthoudingen leren kennen, toen hij zich tijdens zijn verblijf in Egypte met de Joodse instellingen vertrouwd maakte ²⁾. Dat is uiteraard een tendentieuze wijze van voorstellen. Maar waar is, dat zowel de Egyptenaren als de Joden dezelfde onthoudingen kenden en bij Pythagoras nauwelijks enig detail aangetroffen wordt, dat zich bij deze volken niet laat terugvinden; al zijn de bewijsplaatsen daartoe dikwijls slechts aan teksten van late datum te ontnemen. Helaas zijn niet slechts de woorden van Hippolytus tendentiek, maar waren dat ook de daden zijner geloofsgenoten, die de Egyptische letterkunde vernietigden en de Joodse koesterden. De documentatie inzake de ascese is daardoor zeer onevenwichtig geworden, en zoals de teksten heden voor ons liggen kan men Hippolytus' woorden slechts beamen en haar een nagenoeg uitsluitend Joodse aangelegenheid noemen. De inheemse Egyptische teksten weten in het geheel niets van haar, en de instelling zou onmogelijk voor Egyptisch kunnen doorgaan, ware het niet, dat zich uit de secundaire bronwerken passages laten bijeenlezen, die, kort en weinigzeggend als zij zijn, toch als zelfstandige bewijsstukken naast de Joodse kunnen worden gelegd. Het blijkt daaruit, dat het Egyptische stelsel zozeer op het Joodse geleek, dat beide als identiek beschouwd kunnen

1) „De Pythagoreïsche Liturgie”, Oudh. Med., N.R., deel XXXI, Leiden, 1950, blz. 72-117.

2) Hippolyt., Refut., IX 27, 3.

worden. Met een volstrekt minimum aan Egyptische gegevens gelukt het ook hier weer vanuit de Griekse en Joodse door transpositie een Egyptisch leerstuk, althans binnen dezelfde grenzen, te reconstrueren.

Het door ons ingestelde onderzoek, waartoe alle richtlijnen ontbraken, verliep moeizaam. Pythagoras betoonde zich een leidsman van beperkte waarde. Toen hij faalde, werd het duidelijk, dat alle informatie uit de Joodse letterkunde zou moeten komen. Om deze te winnen was het nodig de structuur van het Joodse stelsel te bepalen. De bewijsplaatsen, die als druppels water op elkander gelijken en slechts in nuances verschillen, werden zorgvuldig uitgepraepareerd en gesorteerd. Dit werk nam vele uren in beslag, maar het leverde tenslotte een positief resultaat op. Het materiaal liet zich ordenen in een classificatie, die, zo zij al weinig bewijst, toch het een en ander suggereert aangaande de oorsprong der ascese. Alvorens hiertoe te geraken zijn verschillende methoden beproefd. Afgaande op haar inhoud, werden de onthoudingen verdeeld in concrete en in abstracte. De concrete wekken de indruk van ouder datum te zijn dan de abstracte, die in het algemeen tot een jongere religieuze laag behoren; maar een consequente scheiding liet zich niet doorvoeren. Afgaande op de quantiteit der onthoudingen, werd onderscheiden tussen de ascetische praktijken, die van beperkte gelding en nauwkeurig voorgeschreven tijdsduur zijn, en de ascese als zodanig, die universeel is en permanent. Het leek zinvol hier een scheiding aan te brengen. Daar de ascese vermoedelijk uit de incidentele praktijken is voortgekomen, wordt zij eerst in het laatste hoofdstuk behandeld. Afgaen werd ook op de kwaliteit der onthoudingen. Een groep van drie, te weten onthouding van gegiste drank, van dierlijke spijs en van geslachtsverkeer, stak door de zwaarte harer verplichting scherp tegen de overige af, die talloos en van zeer uiteenlopende aard zijn, doch geen van alle in gelijke mate ingrijpend. De ascese staat en valt met deze drie fundamentele onthoudingen. Het leek echter niet raadzaam haar te isoleren en apart te behandelen, daar de nuances, die een gissing naar de onderliggende motieven mogelijk maken, juist bij de overige voorkomen. Afgaen werd tenslotte op de functie der onthoudingen. Deze liet zich in de meeste gevallen zonder moeite bepalen, zodat het gehele materiaal in een klein aantal homogene groepen kon worden ondergebracht. Deze classificatie voldeed en toen zij eenmaal doorgevoerd was, volgde een kleine beloning. De groepen bleken op haar beurt tot twee grotere eenheden te kunnen worden bijeengevoegd, waarvan de eerste uit onthouding tot reinheid, de tweede uit onthouding als symbool bestaat. Eenvoudiger kan het niet, en daarom werd deze laatste indeling aan de hier gepubliceerde studie ten grondslag gelegd.

I ONTHOUDING TOT REINHEID

Pythagoras

§ 2 Ziehier allereerst Pythagoras. Hij krijgt een apart hoofdstuk. De Grieken zijn de erfgenen geweest der oosterse volken. Zij hebben de door hen overgenomen cultuur in vormen gebracht, die, in tegenstelling tot de oosterse, voor ons door haar precisie onmiddellijk verstaanbaar zijn. Wij moeten door de Grieken passeren, om tot hun voorgangers te kunnen komen.

Pythagoras en zijn leerlingen dronken geen wijn, doch lesten hun dorst met water³⁾. Het argument tot deze onthouding werd gevonden in de gevaren van dronkenschap en drankzucht⁴⁾, waartegenover men de zelfbeheersing wilde cultiveren⁵⁾. Pythagoras zelf werd nimmer in staat van dronkenschap aangetroffen⁶⁾. Anderzijds wordt vermeld, dat de Pythagoreeërs de wijn slechts des daags meden⁷⁾. Aldus opgevat, behoort de onthouding tot het zonneritueel. Men meende, dat de zon bezoedeld wordt door de onreinheid op aarde en had daarom de verplichtingen van dag en nacht straf gereguleerd; alwat de zon beledigen kan is des daags te mijden⁸⁾. De wijn werd overigens door de Pythagoreeërs als een reine drank beschouwd⁹⁾ en volgens een traditie wel degelijk door hen gedronken. Dat geschiedde bij het offer, waarbij wijn geplengd werd¹⁰⁾, en bij de avondmaaltijd, waarbij wijn niet alleen werd geplengd, maar ook werd gedronken¹¹⁾. Wijn, oorspronkelijk wellicht substituut voor bloed, laat zich bij het antieke offer moeilijk wegdenken; offer en maaltijd zijn in hun oudere phase identiek. Harmoniserend kunnen wij zeggen, dat de Pythagoreeërs de wijn meden, behalve bij godsdienstige plechtigheden. De onthouding werd met de meeste stiptheid nageleefd door de ordeleden van hoger rang¹²⁾.

Onder de spijzen der Pythagoreeërs nam het vlees een aparte plaats in. De slacht was in de oudheid zaak van de particulier en zij ging, daar men geen bederfwerende techniek bezat, steeds onmiddellijk aan de maaltijd vooraf. Consumptie van vlees gold als grote luxe; nog in het heden komt bij de arme bevolkingsgroepen in het midden-oosten het vlees slechts een enkele maal per jaar op tafel. Pythagoras offerde wel, maar nimmer bloedig¹³⁾. Om de goden dank te betuigen offerde hij bij één gelegenheid een βούς ἑβδόμος, het wassen beeldje van een rund¹⁴⁾. Aan de lagere ordeleden was het bloedige offer van tijd tot tijd toegestaan¹⁵⁾. De offerdieren waren eerstgeboorten: hanen, biggen, bokjes¹⁶⁾, maar geen lammeren¹⁷⁾; ook geen ploegende runderen, rammen¹⁸⁾ of vissen¹⁹⁾,

3) Alexis Com., fr. 220, 221 (EDMONDS); Aristophon Com., fr. 13 (EDMONDS); Diod. Sic., Bibl., Hist., X 7, 2; Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 13; Philostr., Vit. Apollon., I 21, II 7, 35, 36; Jambl., Vit. Pyth., 13.

4) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 9; Philostr., Vit. Apollon., I 8; Jambl., Vit. Pyth., 78, 203, 208, 211.

5) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 13; Philostr., Vit. Apollon., VI 11; Jambl., Vit. Pyth., 69, 188, 226.

6) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 19.

7) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 19; Jambl., Vit. Pyth., 97. Vgl. Orpheus, in H. DIELS, Die Fragmente der Vorsokratiker, (geciteerd als FVS), Berlijn, 1951-1952, fr. I B, 21.

8) De Pythagoreïsche Liturgie, blz. 97.

9) Philostr., Vit. Apollon., I 8.

10) Plut., Num., 8.

11) Jambl., Vit. Pyth., 98.

12) Jambl., Vit. Pyth., 107.

13) Plut., Num., 8; Sext. Empir., Adv. Dogm., III 128; Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 13, 20, 22; Philostr., Vit. Apollon., I 1, 24, 31, 32, IV 11, V 25, VIII 7 (10 en 12); Jambl., Vit. Pyth., 17, 25, 35, 54, 107, 108, 147, 150. Anders: Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 20; Porphy., Vit. Pyth., 36.

14) Apollodor., apud Diog. Laert., Vit. Philos., I 24-25, VIII 12; Idem, apud Athen., Dipnos., 418f; Philostr., Vit. Apollon., I 1, V 25; Porphy., Vit. Pyth., 36. Vgl. Empedocl., apud Athen., Dipnos., 3e.

15) Jambl., Vit. Pyth., 150.

16) Aristoxen., fr. 7 (MÜLLER); Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 20; Porphy., Vit. Pyth., 36; Idem, De Abstin., II 28; Jambl., Vit. Pyth., 150.

17) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 20. Anders: Jambl., Vit. Pyth., 150.

18) Aristoxen., fr. 7 (MÜLLER); Jambl., Vit. Pyth., 150. Vgl. Tacit., Hist., V 4?

19) Plut., Quaest. Conviv., VIII 8, 3.

Van het offerdier werden slechts de vrijgegeven delen gegeten ²⁰). De goden eisten hun deel op, de *θεομοίρια*, waaraan de mens niet raken mocht, en daaronder telden bij de Pythagoreeërs het hart, de hersenen, de baarmoeder ²¹). De reden voor de onthouding lag in de zielsverhuizing. Het dier is bezielt als de mens ²²), het mag in principe niet gedood worden ²³); niet, wanneer het de mens gevaarlijk ²⁴), en nog minder, wanneer het hem ongevaarlijk is ²⁵). Men ontliet dan ook koks en jagers, die als moordenaars werden beschouwd ²⁶). Van de dieren, die geofferd werden, nam men aan, dat zij geen menselijke ziel bezaten ²⁷); de regels, die in deze golden, waren vermoedelijk verwant aan die der Egyptische moschosphragistiek. Het vleesverbruik der Pythagoreeërs volgde, onder deze restricties, het rhytme van het offer ²⁸). Pythagoras en de hogere ordeleden aten geen vlees ²⁹), de lagere ordeleden deden dat wel ³⁰), zelfs aan de avondmaaltijd ³¹), maar moesten zich veelal onthouden ³²). Boze tongen beweerden, dat de Pythagoreeërs vlees en vis aten, wanneer zij daartoe slechts de kans kregen ³³). Pythagoras zelf zou dit bijwijken hebben gedaan ³⁴); maar de berichtgeving lijkt tendentius. Vogels en eieren werden gemeden ³⁵), in het bijzonder witte hanen, die vanwege hun kleur als smekelingen werden beschouwd ³⁶); ietwat opvallend voor wie bedenkt, dat de Egyptische priesters zich juist veelal met gevogelte voedden. Vis werd zelden opgediend ³⁷), sommige soorten nimmer ³⁸). De afschuw der Egyptische priesters van vis is bekend, maar in de periode van Pythagoras was gezouten vis in Egypte toch volksvoedsel; en men ziet niet wel hoe de geheel op de

20) Porphyr., Vit. Pyth., 34.

21) Aristot., fr. 194 (Rose); Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 19; Jambl., Vit. Pyth., 109; Idem, Protrept., XXI 30-31. Voor de keuze, vgl. Phil. Jud., De Spec. Legib., I 212-219.

22) Diod. Sic., Bibl. Hist., X 6, 1; Sext. Empir., Adv. Dogm., III 128; Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 13, 36; Jambl., Vit. Pyth., 108, 168.

23) Apollon. Tyan., Epist., XLIII; Sext. Empir., Adv. Dogm., III 128; Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 13; Jambl., Vit. Pyth., 32, 107, 108, 168, 186.

24) Jambl., Vit. Pyth., 108. Maar vgl. *ibid.*, 99.

25) Plut., Quaest. Conviv., VIII 8, 3; Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 23; Porphyr., Vit. Pyth., 39. Vgl. Idem, Vit. Plotin., 2.

26) Philostr., Vit. Apollon., I 37; Porphyr., Vit. Pyth., 7; Jambl., Vit. Pyth., 100. Vgl. Plat., Respubl., 373b, 412b.

27) Jambl., Vit. Pyth., 85.

28) Plut., Quaest. Conviv., VIII 8, 3; Athen., Dipnos., 308c; Porphyr., Vit. Pyth., 34; Idem, De Abstin., I 26, II 28; Jambl., Vit. Pyth., 85; Phot., Bibl., cod. 249 (p. 438b, 26-27, BEKKER).

29) Antiphan. Com., fr. 135 (EDMONDS); Mnesim. Com., fr. 1 (EDMONDS); Alexis Com., fr. 220, 221 (EDMONDS); Diod. Sic., Bibl. Hist., X 6, 1; Apollon. Tyan., Epist., VIII, XLIII; Strab., Geogr., XV 1, 65; Sext. Empir., Adv. Dogm., III 128; Athen., Dipnos., 3e; Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 13, 33, 37, 44; Philostr., Vit. Apollon., I 1, 8, 21, 32, II 6, 7, VI 11, VIII 7 (4); Porphyr., Vit. Pyth., 7, 23; Idem, De Abstin., I 23, II 28; Idem, Vit. Plotin., 2; Jambl. Vit. Pyth., 13, 68, 85, 107, 108, 109, 168, 186, 187, 207, 225; Idem, Protrept., XXI 39.

30) Plut., Quaest. Conviv., VIII 8, 3; Athen., Dipnos., 308c; Porphyr., De Abstin., II 28; Jambl., Vit. Pyth., 109.

31) Jambl., Vit. Pyth., 98.

32) Jambl., Vit. Pyth., 109.

33) Aristophon Com., fr. 9 (EDMONDS).

34) Aristoxen., fr. 7 (MÜLLER); Porphyr., Vit. Pyth., 34.

35) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 33.

36) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 34.

37) Alexis Com., fr. 220 (EDMONDS); Plut., Quaest. Conviv., VIII 8, 3; Athen., Dipnos., 308c; Jambl., Vit. Pyth., 98.

38) Aristot., fr. 194 (Rose); Plut., Quaest. Conviv., VIII 8, 1, 3; Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 19, 33, 34; Jambl., Vit. Pyth., 98, 109.

zee georiënteerde Grieken het zonder vis zouden hebben kunnen stellen. De onthouding van dierlijk voedsel gold als daad van zelftucht en soberheid ³⁹⁾. Vlees is onrein en maakt de rede stomp ⁴⁰⁾; wie het zich ontfeggen kan, verwerft daarmee waarheid en rechtvaardigheid ⁴¹⁾.

Het vlees terzijde gesteld, blijft de normale maaltijd der Pythagoreeërs over. Deze was zeer eenvoudig. Hij bestond ten dele uit dierlijke producten, als honing en honing-raat ⁴²⁾, melk ⁴³⁾ en kaas ⁴⁴⁾. Deze mochten gegeten worden, omdat zij van het levende, niet van het dode dier gewonnen werden; de moord op het dier was niet toegestaan, de diefstal van het dier blijkbaar wel. Overigens was de maaltijd plantaardig; alle vegetatie der aarde was geoorloofd ⁴⁵⁾. Het hoofdvoedsel was het brood ⁴⁶⁾, dat gebakken werd van gerst of van gierst ⁴⁷⁾. Van dezelfde gewassen at men ook meelspijzen ⁴⁸⁾. Groenten werden genuttigd in velerlei soort ⁴⁹⁾, met uitzondering van slechts bonen, die als gruwel golden ⁵⁰⁾. Onder de groenten werd aan de wilde de voorkeur gegeven boven de gecultiveerde ⁵¹⁾ en aan de rauw toe bereide boven de gekookte ⁵²⁾; deze laatste voorkeur mogelijkerwijze rudiment uit een periode, waarin de maatschappij om redenen van zelfbehoud aan haar leden de natuurstaat voorschreef. Als toespijs volgden verse of gedroogde vruchten ⁵³⁾, die evenals de groenten rein geacht werden ⁵⁴⁾. De matigheid stond zeer in ere ⁵⁵⁾. Pythagoras zelf at nimmer te veel ⁵⁶⁾ en leerde zijn volgelingen zich met weinig tevreden te stellen ⁵⁷⁾. Sommigen gingen zover slechts eenmaal in de vijf dagen te eten ⁵⁸⁾. De tucht in deze werd met enig raffinement gehandhaafd. Men deed smakelijk toe bereide spijzen opdienen en de ordeleden voorzetten, die hen echter niet mochten aanraken; daarop werden zij teruggestuurd aan de slaven ⁵⁹⁾.

39) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 13; Jambl., Vit. Pyth., 207.

40) Philostr., Vit. Apollon., I 8.

41) Porphy., De Abstin., II 28; Jambl., Protrept., XXI 39.

42) Aristoxen., fr. 6 (MÜLLER); Apollodor., apud Athen., Dipnos., 419a; Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 19; Philostr., Vit. Apollon., II 6; Porphy., Vit. Pyth., 34; Jambl., Vit. Pyth., 97, vgl. 150.

43) Porphy., Vit. Pyth., 34.

44) Alexis Com., fr. 196 (EDMONDS); Porphy., Vit. Pyth., 34.

45) Philostr., Vit. Apollon., VIII 7 (4).

46) Alexis Com., fr. 221 (EDMONDS; καθαρότης); Aristoxen., fr. 6 (MÜLLER); Apollon. Tyan., Epist., LXXXIV; Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 19, 34, 35; Philostr., Vit. Apollon., I 21 (gezuurd), 35; Jambl., Vit. Pyth., 97, 98.

47) Antiphan. Com., fr. 226 (EDMONDS); Apollon. Tyan., Epist., LXXXIV; Porphy., Vit. Pyth., 34; Jambl., Vit. Pyth., 98, 106.

48) Alexis Com., fr. 221 (EDMONDS); Porphy., Vit. Pyth., 34.

49) Antiphan. Com., fr. 160, 168, 226, 227 (EDMONDS); Aristophon Com., fr. 13 (EDMONDS); Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 19; Philostr., Vit. Apollon., I 8, 21; Porphy., Vit. Pyth., 34; Jambl., Vit. Pyth., 98.

50) Vgl. De Pythagoreïsche Liturgie, blz. 81, noot 181-182. Wel erwten; Porphy., Vit. Pyth., 34.

51) Philostr., Vit. Apollon., I 21.

52) Diod. Sic., Bibl. Hist., X 7, 2; Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 13.

53) Alexis Com., fr. 196 (EDMONDS); Philostr., Vit. Apollon., I 8, 21, 35, VIII 7 (4); Porphy., Vit. Pyth., 34; Jambl., Vit. Pyth., 17.

54) Philostr., Vit. Apollon., I 8, VIII 7 (4).

55) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 9; Porphy., Vit. Pyth., 22; Jambl., Vit. Pyth., 34, 171, 203, 205, 207, 211.

56) Lyc. Ias., apud Athen., Dipnos., 418e; Diog. Laert., Vit. Pyth., VIII 19; Jambl., Vit. Pyth., 13.

57) Alexis Com., fr. 197 (EDMONDS); Jambl., Vit. Pyth., 69, 188, 223, 226.

58) Alexis Com., fr. 221 (EDMONDS).

59) Diod. Sic., Bibl. Hist., X 5, 2; Jambl., Vit. Pyth., 187.

De maaltijd zelf was streng geregeld en werd door de Pythagoreeërs, zoals door alle asceten, in vrome gezindheid genuttigd. Hij was van oorsprong, gelijk gezegd, een offerplechtigheid en dateerde als zodanig uit de periode van de private liturgie, toen iedere huisvader zijn eigen priester was en voor zichzelf slachtte, zonder zich daarbij om tempel of priesterschap te bekommeren. Het offer, dat als prototype van de maaltijd kan gelden, was een plechtigheid, waarbij het dier geslacht werd met het vooropgezette doel het de offeraar en zijn gasten als voedsel voor te zetten. Het is het offer, dat in het Oude Testament שֶׁלֶם, dankoffer, wordt genoemd ⁶⁰). Daar de Pythagoreeërs in het algemeen geen vlees aten, kan nog aan een ander offer gedacht worden, het Oudtestamentische מִנְחָה of spijsoffer, dat geheel uit brood bestond ⁶¹); men moet met deze parallel echter voorzichtig zijn, daar dit laatste offer in zijn geheel aan de priesterschap verviel ⁶²). Welke ook het prototype was, het was in de maaltijd herleid tot zijn meest elementaire vormen, maar had daarin overigens zijn structuur getrouwelijk bewaard. De maaltijd was voor de antieken *res divina*, een sacrale plechtigheid ⁶³). Hij deelde met het offer diens cosmische betrekkingen. De tafel, waarop de spijzen geplaatst werden, was identiek aan het altaar, maar ook aan het oppervlak der aarde ⁶⁴). De kok, die de plechtigheid leidde, had de staat van priester ⁶⁵), en deze zelf was middelaar tussen God en mens. In het vervolg van deze studie zullen altaar en priester in hun cosmische betrokkenheid nog ter sprake komen. Bepalen wij ons hier tot de voorschriften van Pythagoras.

Men zette zich aan de dis na zich te hebben gereinigd. Deze reiniging, ook heiliging

60) Levit., III, enz.

61) Levit., II, enz. Vgl. Genes., XIV 18; Ezech., XLIV 3; Testam. Levi, VIII 5. De bakker kneedt zijn deeg gesluierd en gehandschoend: Clearch. Sol., fr. 14 (MÜLLER).

62) Vgl. echter Genes., XXXI 54; Exod., XVIII 12.

63) Fest., De Verb. Signif., sub voce Daps (p. 59, LINDSAY).

64) Plut., Quaest. Conviv., VII 4, 7. Vgl. Pherecyd., FVS, fr. 7 B, 12; Anaximen., apud Aet., De Placit., III 10, 3; Plut., Sept. Sap. Conviv., 15; Idem, Quaest. Roman., 64; Idem, De Defect. Orac., 15. — De Perzische koning Cambyzes stuurde tijdens zijn verblijf in Egypte spionnen naar Meroë om daar inlichtingen in te winnen over de „Tafel van de Zon”. Herod., Hist., III 18: „Met de Tafel van de Zon is het, naar men zegt, als volgt gesteld. Zij bestaat in een weiland, in de nabijheid van de stad gelegen, vol met gekookt vlees, (afkomstig) van alle viervoetige dieren. Des nachts brengen de afzonderlijke magistraten, die de zorg daarvoor dragen, het vlees erop, des daags eet dat op wie er zich vertonen wil. De inwoners zeggen, dat de aarde telkenmale deze (spijzen) voortbrengt. Alzo staat het met de dusgenaamde Tafel van de Zon”. Vgl. ibid., III 23; Orph., fr. 217 (KERN); Pausan., Graec. Descr., I 33, 4, VI 26, 2; Pomp. Mel., Chorogr., III 87; Solin., Collect. Rer. Memor., XXX 10. De tafel was een afgeperkt stuk land, dat representatief was voor de gehele aarde. Het beschreven gebruik vormt wel het oudst bekende voorbeeld van georganiseerde weldadigheid. Identiek aan dit stuk land was mogelijkwijze de ὀργάνη, het heilige veld, waarop te Meroë aan de Zonnegod, de Maangodin en de god Dionysus offers gebracht werden, vgl. Heliodor., Aethiop., X 2, 6; aldaar ook werd het tribuut der schatplichtige volken ontvangen, ibid., X 23-27. Voor de term *wdhw n R'*, „tafel van de Zonnegod”, vgl. J. DE MORGAN, U. BOURIANT, G. LEGRAIN, G. JÉQUIER en A. BARSANTI, Kom Ombos, Wenen, 1895-1909, deel II, blz. 128, no. 698, blz. 195, no. 800 (naar mededeling van Dr. W. F. REINEKE, Wörterbuch der Ägyptischen Sprache, Berlijn, aan wie mijn beleefde dank); F. DAUMAS, Les Mammisis de Dendara, Caïro, 1959, blz. 45, regel 10. In Perzië zelf plachten hofhouding en lijfwacht door de tafel des konings te worden gespijzigd. De spijzen werden eerst daarop gebracht en vervolgens aan begunstigden verdeeld, Heraclid. Cym., fr. 2 (JACOBY); zij werden blijkbaar door de tafel geheiligd. Tafels rond als het aardoppervlak: Athen., Dipnos., 489c. Voor de Joden, vgl. Talm. Babl., Šabb., 119a; Midr. Genes. Rabb., XI 4.

65) Vgl. Athen., Dipnos., XIV 78-79 (p. 659d-660d).

genoemd ⁶⁶), bestond hierin, dat men zich waste ⁶⁷) en een wit kleed aanlegde ⁶⁸), geheel zoals dat de Egyptenaren en de Joden plachten te doen. Niet meer dan tien personen mochten tegelijkertijd aanwezig zijn; het gezelschap werd beperkt gehouden ⁶⁹). De maaltijd ving aan met een pleng- en een wierookoffer aan de goden ⁷⁰). Men plengde driemaal ⁷¹), lette er daarbij op de ogen niet te sluiten ⁷²) en goot de wijn over het oor van de beker uit ⁷³). Nu volgde de maaltijd. Werd er niet geslacht, dan vormde het brood de hoofdschotel. Het werd met plichtplegingen zonder einde bejegend, blijkbaar als heilig beschouwd ⁷⁴). Men mocht het graan niet in de pispot werpen (wie denkt aan zoiets!) ⁷⁵), geen broodkruimels met de voeten vertreden ⁷⁶). Men mocht niet op de korenmaat gaan zitten ⁷⁷), men mocht het brood niet breken ⁷⁸), maar evenmin van een heel brood bijten ⁷⁹); men moest de kruimels op de grond laten liggen ⁸⁰). In het brood „had het al zijn begin gehad” ⁸¹). Bij het brood werd zout genuttigd, „ter herinnering aan de rechtvaardigheid” ⁸²); het zout heiligde de tafel ⁸³). Heilig was ook de wijn ⁸⁴). Men dronk en ledigde de beker tot op de bodem ⁸⁵). De gesprekken aan tafel waren ernstig. Een onderwerp, dat nimmer onaangeroerd werd gelaten, was dat van dood en herrijzenis ⁸⁶). Dat is bij een plechtigheid, die van oorsprong een offerplechtigheid was, begrijpelijk. De Egyptenaren ⁸⁷), en evenzo

66) Egyptenaren, *wb*: Pap. Rylands IX (Peteese), VIII 7, X 20, XI 2, XVI 15; Pap. Spiegelberg, V 12-13, IX 8, fr. A, I 3; Pap. Brits Mus., DCIV (Chaëmwese II), I 14, III 23-24; Pap. Bibl. Nat., CCXV, verso, kol. a (Amasis en de Schipper), 20. Zo reeds Pap. Brits Mus., XMLX (Verwenste Prins), vo. V 8; Nicostrat, Com., fr. 25 (EDMONDS). Joden, *שקל*: Numer., XI 18; vgl. I Sam., XVI 5, XXI 5 (4); Zefanj., I 7. Dezelfden, ἀγνεύειν: Flav. Jos., Antiq., VI 235; vgl. Ev. Marc., VII 2,5. Perzen: Heraclid. Cym., fr. 2 (JACOBY).

67) Jambl., Vit. Pyth., 98.

68) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 19. Perzen: Heraclids, Cym., fr. 2 (JACOBY).

69) Jambl., Vit. Pyth., 98.

70) Jambl., Vit. Pyth., 98, 149. Egyptenaren: Heliodor., Aethiop., II 22. Joden: Epist. Arist., 158.

71) Jambl., Vit. Pyth., 155, vgl. 152. Perzen: vgl. Bundahišn, XIV 21 (ANKLESARIA).

72) De Pythagoreïsche Liturgie, blz. 99, noot 655.

73) De Pythagoreïsche Liturgie, blz. 99, noot 656.

74) Zie noot 61, hierboven.

75) De Pythagoreïsche Liturgie, blz. 98, noot 646. Geen pispotten in het stadhuis te Naucratis: Hermias, apud Athen., Dipnos., 150a.

76) De Pythagoreïsche Liturgie, blz. 98, noot 647.

77) De Pythagoreïsche Liturgie, blz. 98, noot 648.

78) De Pythagoreïsche Liturgie, blz. 98, noot 649. Voeg toe: Jambl., Vit. Pyth., 86, en vgl. Derek Ereš Rabb., IX 1.

79) De Pythagoreïsche Liturgie, blz. 98, noot 650. Vgl. Derek Ereš Rabb., IX 1; Derek Ereš Zūt., VI 3.

80) De Pythagoreïsche Liturgie, blz. 99, noot 651. Vgl. Euripid., fr. 664 (NAUCK); Jambl., Vit. Pyth., 126; K. PREISENDANZ, Papyri Graecae Magicae, Leipzig en Berlijn, 1928-1931, no. IV, 1390-1495.

81) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 35.

82) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 35.

83) Arnob., Adv. Nat., II 67.

84) Testam. Levi, VIII 5.

85) De Pythagoreïsche Liturgie, blz. 99, noot 657.

86) Herod., Hist., IV 95. Vgl. Porphy., De Abst., II 26; Ev. Matth., XXVI 26-29, en parall.

87) Herod., Hist., II 78; Plut., Sept. Sap. Conviv., 2; Idem, De Is. et Osir., 17. — Onze collectie

werd in het jaar 1951 door een geschenk van Prof. L. KEIMER, Caïro, verrijkt met twee kleine mummiekistjes, die geheel aan de beschrevene in deze passages beantwoorden. F 1951-9-1, ter lengte van 50 cm (de Egyptische el was 52 cm lang) is „een sarcophaagje van sycomorenhout in de vorm van een mummie met sperwerkop, bevattende een pseudo-mummie van de god Osiris. Het deksel is voorzien van een veelkleurige beschildering in rood, wit, blauw, geel en zwart, voorstellende een halskraag, een scarabee en een hiërogllyphische tekst van vijf regels. Het deksel past op het kistje door middel

de Romeinen ⁸⁸), plachten aan tafel een kleine mummie of een skelet te tonen, ten einde de gesprekken hierbij een ogenblik te doen verwijlen. Aan het einde van de maaltijd, die voor zonsondergang afgelopen behoorde te zijn ⁸⁹), werd wederom geplengd ⁹⁰). Nu volgde in de profane wereld het drinkgelag, maar bij de Pythagoreeërs een schriftlezing, waarbij het jongste lid een door het oudste gekozen tekst voorlas ⁹¹). Na nog een beker wijn te hebben geplengd ging men uiteen ⁹²).

Pythagoras' voorschriften inzake het geslachtsverkeer waren vooral gericht op de hygiëne; voorschriften met ascetische strekking zijn in deze van hem niet overgeleverd. Hijzelf was getrouwd en bezat kinderen ⁹³); de Pythagoreeër Apollonius van Tyana, daartegenover, was verstokt vrijgezel ⁹⁴). De voortplanting leek Pythagoras noodzakelijk, niet zozeer tot instandhouding van het ras als wel tot instandhouding van de dienst der goden ⁹⁵). Het geslachtsverkeer moest de voortplanting ten doel hebben; al het overige was verboden ⁹⁶). Pythagoras beschouwde alle geslachtelijk verkeer als verslappend en schadelijk voor de gezondheid ⁹⁷). De jonge man behoorde er tot het twintigste levensjaar geheel van afgehouden te worden; na die datum was hij vrij, maar deed ook dan beter zich er slechts sporadisch aan over te geven ⁹⁸). Het seizoen voor de verwekking was de winter; in de zomer paste de onthouding ⁹⁹). De huwelijksstrouw werd in het gezin van Pythagoras, alsook in de gehele orde, hoog gehouden ¹⁰⁰); overspel en ontucht werden naar

van vier houten pinnen, waarvan er nog drie over zijn. In het kistje een pseudo-mummie van Osiris, gevormd door een in linnen gepakt pakje graankorrels; het hoofd bedekt met een masker van zwart beschilderde was, met Atef-kroon, uraeusslang en baard. Oorspronkelijk bedekt met funeraire kransen, waarvan fragmenten aanwezig zijn". F 1951-9-2, ter lengte van 49 cm, is een „dergelijk sarcophaagje met eenzelfde pseudo-mummie van de god Osiris. Het deksel is eveneens voorzien van een rijke, veelkleurige beschildering met dezelfde motieven; alleen ontbreekt hier de hiëroglifische tekst. Op het hoofd van de mummie een masker van was en een funeraire krans; voorts fragmenten van dergelijke kransen". „Beide stukken zijn gevonden te Toenah-el-Gebel in Midden-Egypte op een begraafplaats uit de Grieks-Romeinse tijd (1e-2e eeuw na Christus)". Zij behoren tot de serie der vegetatieve Osirisbeelden, waarover zojuist E. CHASSINAT, *Le Mystère d'Osiris au Mois de Khoiak*, aflevering I, Caïro, 1966, blz. 41-51. De symboliek dezer beelden betrof oorspronkelijk niet de vergankelijkheid van het leven, zoals later bij de Griekse auteurs, maar de wederopstanding uit de dood. Daartoe past, dat men zich tijdens de maaltijd met een lotuskelk placht te tooien, vgl. Anacreon, fr. 397 (PAGE); Nicost., Com., fr. 25 (EDMONDS; krans); Nicandr., fr. 81 (GOW-SCHOLFIELD); Athen., Dipnos., 677d; Heliod., Aethiop., X 3 (vgl. IX 22); Midr. Levit. Rabb., XXIII 6; Midr. Hoogl. Rabb., II 2, 6; dikwijls afgebeeld op reliëfs. De vegetatieve Osirisbeelden treden buiten Egypte op onder de naam Ἀδωνίδος κήποι, „tuinen van Adonis"; daarover bestaat thans een aanzienlijke literatuur. Zij waren ook bekend in Perzië, vgl. Al-Birûni, *Al Âtâr al-Bâqiya*, p. 217 (SACHAU; vgl. p. 268-269); en in Indië, vgl. Idem, *Ta'rih al-Hind*, p. 288 (SACHAU). In onze collectie behoren tot dezelfde serie de nummers A 618 en A 619.

88) Petron., *Satur.*, XXXIV 8-10. Vgl. *Amphis Com.*, fr. 8 (EDMONDS); *Lucret.*, *De Rer. Natur.*, III 912-915.

89) *Jambl.*, *Vit. Pyth.*, 98; vgl. noot 8. In het verborgene eten: *Vit. S. Anton.*, 45.

90) *Jambl.*, *Vit. Pyth.*, 99.

91) *Jambl.*, *Vit. Pyth.*, 99.

92) *Jambl.*, *Vit. Pyth.*, 99.

93) *Diog. Laert.*, *Vit. Philos.*, VIII 42, 43; *Jambl.*, *Vit. Pyth.*, 132, 265.

94) *Philostr.*, *Vit. Apollon.*, I 13.

95) *Jambl.*, *Vit. Pyth.*, 86.

96) *Jambl.*, *Vit. Pyth.*, 210.

97) *Diod. Sic.*, *Bibl. Hist.*, X 9, 3-4; *Diog. Laert.*, *Vit. Philos.*, VIII 9; *Porphyr.*, *Vit. Pyth.*, 39.

98) *Jambl.*, *Vit. Pyth.*, 209, 210.

99) *Diod. Sic.*, *Bibl. Hist.*, X 9, 3; *Diog. Laert.*, *Vit. Philos.*, VIII 9, — Vgl. hiertoe: *Hesiod.*, *Op.*, 586; *Alcaeus*, fr. 94 (DIEHL); *Aristot.*, *Problem.*, IV 25, 28; *Idem*, fr. 285, 7 (ROSE).

100) *Diog. Laert.*, *Vit. Philos.*, VIII 19, 21, 43; *Jambl.*, *Vit. Pyth.*, 48, 55, 57, 78, 213.

vermogen bestreden ¹⁰¹). De monogamie was voor de Griek van Pythagoras' generatie vanzelfsprekend.

Het ascetische element ontbreekt eveneens in de voorschriften betreffende de lichaamsverzorging. Pythagoras droeg het haar lang ¹⁰²), gelijk al zijn tijdgenoten, voor zoverre deze laatsten vrijen waren ¹⁰³). Lang haar werd beschouwd als teken van mannelijkheid en moed ¹⁰⁴), ook van wijsheid ¹⁰⁵); kort droeg het haar slechts de slaaf ¹⁰⁶) en de vreemdeling ¹⁰⁷). De leerlingen van Pythagoras droegen het haar in de gangbare snit ¹⁰⁸), hetgeen oorspronkelijk zekerlijk lang wilde zeggen. In de periode van het Hellenisme veranderde de mode en gingen ook de vrijen op de korte haardracht over. Maar de filosofen hielden de oude gewoonte aan; lange haren en baard waren van dat ogenblik af hun beroepsdracht ¹⁰⁹). Apollonius van Tyana, blijkbaar reeds kort geknipt, liet zijn haar groeien tijdens zijn verblijf in het heiligheidsgebied van de tempel ¹¹⁰). Dit was krachtens voorschrift; doodslag is aldaar verboden ¹¹¹) en in de liturgie geldt als zodanig ook het afsnijden der haren ¹¹²). De lichamelijke reinheid werd in stand gehouden door baden. Men baadde in de open lucht en in koud water ¹¹³). Van het badhuis met zijn warme water was men afkerig ¹¹⁴), naar het heet wegens de aard van het daar verschijnende publiek ¹¹⁵), in werkelijkheid vermoedelijk, omdat, zoals bij de Joden ¹¹⁶), open water als „levend”, gesloten water als „dood” werd beschouwd. Volgens een traditie wisten de Pythagoreeërs zich in het geheel niet en waren zij vuil ¹¹⁷). Dat strookt weinig met de mentaliteit van een Pythagoras, die aan de reinheidsleer zoveel waarde hechtte. Het kan zijn, dat de Pythagoreeërs, na hun organisatie te hebben verloren, gebruiken ontleenden aan concurrerende scholen, als de Cynici, die de wereldverzaking in de scherpste vorm beoefenden ¹¹⁸). Het zich zalven, gewoonte daterende uit een verwijderd verleden, waarin de mens geen of onvoldoende textiel tot zijn beschikking had, was toegestaan ¹¹⁹); men

101) Jambl., Vit. Pyth., 50, 132, 195.

102) Philostr., Vit. Apollon., I 32; Jambl., Vit. Pyth., II, 30.

103) Philostr., Vit. Apollon., VIII 7 (6).

104) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 47, 48; Philostr., Vit. Apollon., VIII 7 (6).

105) Philostr., Vit. Apollon., VIII 7 (6).

106) Aristophan., Av., 911, met scholion; Olympiodor., Comment. in Platon. Alcib. I, 120b; enz.

107) Apollon. Tyan., Epist., VIII.

108) Hermipp. Callim., fr. 26 (MÜLLER); Sosicrat. Rhod., fr. 20 (MÜLLER). Lang: Alciph.,

Epist., III 19, 4.

109) Dio Chrysost., Or., LXXII 2, enz.; Plut., De Is. et Osir., 3; Philostr., Vit. Apollon., VII 15, VIII 7 (2, 6).

110) Philostr., Vit. Apollon., I 8. Vgl. Dio Chrysost., Or., XXXV 11; Oudh. Med., N.R., deel XXV, Leiden, 1944, blz. 77.

111) Vgl. Oudh. Med., loc. cit.

112) Phil. Jud., De Spec. Legib., I 254. Hierover meer in hoofdstuk II.

113) Sosicrat. Rhod., fr. 20 (MÜLLER); Philostr., Vit. Apollon., I 16.

114) Philostr., Vit. Apollon., I 16 (γῆρας ἀνθρώπων), VII 12; Jambl., Vit. Pyth., 83. Vgl. Artemidor., De Somn. Interpr., I 64.

115) Jambl., Vit. Pyth., 83.

116) Genes., XXVI 19; Levit., XIV 5, 6, 50, 51, 52, XV 13; Numer., XIX 17; Jerem., II 13, XVII 13; Zacharj., XIV 8; Hoogl., IV 15; Ev. Johann., IV 10, 11, VII 38. Vgl. Varr., De Ling. Latin., V 123; Fest., De Verb. Signif., sub voce Muries (p. 152, LINDSAY).

117) Alexis Com., fr. 197 (EDMONDS); Aristophon Com., fr. 9, 13 (EDMONDS); Apollon. Tyan., Epist., VIII, XLIII; Philostr., Vit. Apollon., I 16 (ad finem).

118) Hermipp. Callim., fr. 26 (MÜLLER).

119) Sosicrat. Rhod., fr. 20 (MÜLLER); Philostr., Vit. Apollon., I 16.

zalfde zich met het oog op de lichaamsoefeningen ¹²⁰). De slaap was kort ¹²¹); men sliep, in later tijd althans, onder linnen lakens ¹²²) en stond op voor zonsopgang ¹²³). Het bed ontbrak; was het er, dan behoorde het eenvoudig te zijn ¹²⁴). Pythagoras had veel belangstelling voor de sport, bezocht de sportschool ¹²⁵) en was eenmaal ook aanwezig bij de Olympische spelen ¹²⁶). Bij de Egyptische en Joodse asceten zullen wij van de sport in het geheel niets horen ¹²⁷), maar Pythagoras was in deze kind van zijn volk; de Grieken waren, voordat zij zelf tot macht kwamen, de huursoldaten geweest der oosterse vorsten. Overigens prentte hij zijn leerlingen in, dat beschaving des geestes een hoger goed is dan paraatheid des lichaams ¹²⁸). De Pythagoreeërs openden de dag met een morgenwandeling en besloten hem met een avondwandeling ¹²⁹). Een deel van de morgen was aan de sport gewijd ¹³⁰). Om een goede lichaamshouding aan te kweken had Pythagoras zekere dansen ontworpen ¹³¹). Het lichaam mocht niet te dik zijn en niet te dun, ook niet afwisselend het een en het ander ¹³²).

Individuele eigendom was de Pythagoreeërs in principe ontzegd ¹³³). Alle bezittingen behoorden aan de orde en werden door de administrateurs der orde beheerd ¹³⁴). Men schonk zijn goederen bij intrede ¹³⁵) en kreeg hen, desgewenst, terug bij uittrede ¹³⁶). Wilde men het een en ander voor zijn verwanten reserveren, dan moest men hun dat voor de intrede uitkeren ¹³⁷); daarna was het niet meer mogelijk ¹³⁸). Men kon zijn bezittingen ook behouden, maar werd dan niet als volwaardig lid opgenomen ¹³⁹). Onder de leden waren alle goederen volstrekt gemeenschappelijk; men maakte slechts front naar buiten ¹⁴⁰). Een dergelijke patriarchale maatschappij had geen behoefte aan geld. Wat er aan geld was, werd door de administrateurs bewaard ¹⁴¹); de ordeleden kregen het niet in handen ¹⁴²), behalve weer, wanneer zij uittraden ¹⁴³). De slavernij werd erkend; Pythagoras leerde uitdrukkelijk, dat de vrije en de slaaf niet op gelijke voet behandeld dienen te

120) Jambl., Vit. Pyth., 97, vgl. 163.

121) Jambl., Vit. Pyth., 13, 69, 188, 226; vgl. 16, 153.

122) Philostr., Vit. Apollon., VIII 7 (5). Op de grond slapen: Jul. Capit., Marc. Antonin., II 6.

123) Jambl., Vit. Pyth., 256.

124) Jambl., Vit. Pyth., 205.

125) Jambl., Vit. Pyth., 21, 45.

126) Jambl., Vit. Pyth., 140. Vgl. Aelian., Var. Hist., II 26, IV 17.

127) Vgl. echter I Maccab., I 11-15; II Maccab., IV 7-17; Flav. Jos., Antiq., XII 240-241.

128) Jambl., Vit. Pyth., 42-44.

129) Jambl., Vit. Pyth., 96, 97. Vgl. Porphy., Vit. Pyth., 32.

130) Jambl., Vit. Pyth., 97.

131) Porphy., Vit. Pyth., 32.

132) Porphy., Vit. Pyth., 35; Jambl., Vit. Pyth., 196.

133) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 23; Jambl., Vit. Pyth., 168. Vgl. Philostr., Vit. Apollon., IV 3.

134) Jambl., Vit. Pyth., 72.

135) Jambl., Vit. Pyth., 72.

136) Jambl., Vit. Pyth., 74, 168.

137) Philostr., Vit. Apollon., I 13; VIII 7 (3). Vgl. Anaxag., FVS, fr. 59 A, 1 (6-7).

138) Jambl., Vit. Pyth., 257.

139) Jambl., Vit. Pyth., 81.

140) Diod. Sic., Bibl. Hist., X 3, 5; Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 23; Jambl., Vit. Pyth., 81, 168.

141) Jambl., Vit. Pyth., 74.

142) Aristophon Com., fr. 9 (EDMONDS). Vgl. Apollon. Tyan., Epist., VIII; Philostr., Vit. Apollon., I 21, 40, II 7, VI 2.

143) Jambl., Vit. Pyth., 74.

worden ¹⁴⁴). De orde bezat slaven, die tehuis en op het land werkten ¹⁴⁵); men keurde het echter niet goed, dat de leden zich met veel huispersoneel omringden ¹⁴⁶). De kledij, eenmaal uitgereikt, verbleef bij de drager. Men bezat twee klederen; voor het dagelijkse gebruik de *τρίβων*, een plunje, die tot op de draad werd afgedragen ¹⁴⁷), en voor plechtige gelegenheden als dispuut, gebed of, gelijk wij zagen, offer, een linnen gewaad ¹⁴⁸), dat in Pythagoras' tijd, toen het linnen in Italië nog niet bekend was, van wol vervaardigd werd ¹⁴⁹), in ieder geval wit en rein behoorde te zijn ¹⁵⁰). Men schoeide zich in het algemeen niet, mocht het echter wel ¹⁵¹); het schoeisel was voor de generatie van Pythagoras nog enigermate luxeartikel. Een ieder zag erop toe, dat zijn kleding eenvoudig bleef ¹⁵²). Dat was wel nodig; gouden ringen en ornamenten, omzoomde gewaden en dergelijke vormden de beroepsdracht der mannelijke en vrouwelijke prostituees ¹⁵³). Van de overige goederen was de woning bescheiden, het daarin geplaatste meubilair summier; het bezit aan vee beperkte zich tot het hoog nodige ¹⁵⁴). In verband met deze laatste inzettingen vraagt men zich af, of de praktijk bij de Pythagoreeërs aan de theorie beantwoordde. Onthouding in juist deze zaken is steeds zeer moeilijk af te dwingen.

De reeks der onthoudingen wordt besloten met enige voorschriften betreffende het maatschappelijke gedrag. De Pythagoreeër had zich te matigen in het gebruik van de tong. De vijf leerjaren, die aan de toelating tot het lidmaatschap voorafgingen, werden zwijgend doorgebracht ¹⁵⁵). Eenmaal lid, werd de Pythagoreeër om deze zelfde zwijgzaamheid bewonderd ¹⁵⁶). Onder zwijgen is uiteraard ook onthouding van lachen te verstaan ¹⁵⁷). Men behoorde noch te lachen, noch ook zich ontstemd te tonen, doch gelijkmatigheid van humeur te betrachten ¹⁵⁸). Men behoorde met de grote massa geen familiale omgang te onderhouden ¹⁵⁹), de rechterhand niet al te gemakkelijk uit te steken ¹⁶⁰) en de hoofdverkeerswegen te vermijden ¹⁶¹). Apollonius van Tyana ging in deze laatste onthouding zover, dat hij zijn huis zelden verliet ¹⁶²).

¹⁴⁴) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 34.

¹⁴⁵) Diod. Sic., Bibl. Hist., X 5,2, 7,4; Jambl., Vit. Pyth., 187, 197.

¹⁴⁶) Jambl., Vit. Pyth., 205.

¹⁴⁷) Aristophon Com., fr. 9, 13 (EDMONDS); Sosicrat. Rhod., fr. 20 (MÜLLER); Philostr. Vit. Apollon., II 20 (grauw), IV 20, VI 11, VII 15, VIII 19. Vgl. Plut., De Is. et Osir., 3.

¹⁴⁸) Apollon. Tyan., Epist., VIII; Philostr., Vit. Apollon., I 32, VIII 7 (4-5).

¹⁴⁹) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 19. Vgl. Apul., Apol., 56.

¹⁵⁰) Sosicrat. Rhod., fr. 20 (MÜLLER); Diod. Sic., Bibl. Hist., X 9, 6; Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 19; Jambl., Vit. Pyth., 100, 149.

¹⁵¹) Hermipp. Callim., fr. 26 (MÜLLER); Philostr., Vit. Apollon., I 8, VI 11. Maar vgl. VII 15.

¹⁵²) Jambl., Vit. Pyth., 56, 205.

¹⁵³) Phylarch., fr. 45 (JACOBY); Diod. Sic., Bibl. Hist., XII 21, 1; Jambl., Vit. Pyth., 187. Vgl. Jambl., Vit. Pyth., 84; Idem, Protrept., XXI 35. Voor de Perzen: Diog. Laert., Vit. Philos., I 7.

¹⁵⁴) Alles: Jambl., Vit. Pyth., 205.

¹⁵⁵) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 10; Jambl., Vit. Pyth., 68, 72, 90, 94, 188, 195, 225, 246; Philostr., Vit. Apollon., I 14, VI 11.

¹⁵⁶) Isocrat., Busir., 29; Alexis Com., fr. 197 (EDMONDS); Arcestr. Gel., apud Athen., Dipnos., 162b; Jambl., Protrept., XXI 6.

¹⁵⁷) Jambl., Protrept., XXI 26.

¹⁵⁸) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 23. Vgl. Porphy., Vit. Pyth., 35; Jambl., Vit. Pyth., 10, 171, 196.

¹⁵⁹) Porphy., Vit. Pyth., 32.

¹⁶⁰) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 17; Jambl., Protrept., XXI 28.

¹⁶¹) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 17; Porphy., Vit. Pyth., 42; Jambl., Vit. Pyth., 83, 105; Idem, Protrept., XXI 4.

¹⁶²) Apollon. Tyan., Epist., VIII, XLIII.

Het stelsel der onthoudingen maakte deel uit van de ἀγνεία of reinheidsleer ¹⁶³), de leer inzake de verwerving der menselijke volmaaktheid. De mens is een samengesteld wezen, bestaande uit ziel en uit lichaam. Op beide wezensdelen hadden de onthoudingen haar uitwerking; welke in het eerste geval op het terrein der ethiek, in het tweede op dat der hygiëne gelegen was. De ziel wordt bedreigd door het genot ¹⁶⁴), waarnaar des mensen begeerte uitgaat ¹⁶⁵). De mens moet deze laatste bedwingen door soberheid (ἐγκρατεία) ¹⁶⁶). De ziel ondergaat het leven op aarde als een straf ¹⁶⁷). Aanvaardt zij deze gewillig en poogt zij zich daaraan niet te onttrekken door zich in het genot te storten, dan verwerft zij daardoor godgelijkheid ¹⁶⁸), jazelfs goddelijkheid. Dat was de deugd, en meer dan deze. Als goddelijk beschouwden zich zowel Pythagoras ¹⁶⁹) als Apollonius van Tyana ¹⁷⁰); en deze goddelijkheid verleende hun het transcendente weten, de profetie, en het transcendente kunnen, de wonderdadigheid. Op gelijke wijze wordt het lichaam bedreigd door de ziekte. De ziekte ontstaat in het algemeen uit overdaad ¹⁷¹), waaraan weer de begeerte schuld is. Het verweer ertegen ligt in de onthouding, en deze verleent, met gezondheid ¹⁷²), een hoge ouderdom ¹⁷³).

De onthoudingen werden nageleefd uit kracht van overtuiging. Ontbrak deze laatste en werden de voorschriften overtreden, dan bezigde men negatieve middelen om de overtreders tot de orde te roepen. Het terugsturen van de opgediende spijzen aan het dienstpersoneel, hierboven vermeld ¹⁷⁴), was een daarvan. Gesproken wordt ook van straffen, van breideling der zielen met vuur en met ijzer ¹⁷⁵); middelen, welke ook, die zekerlijk niet zachtzinnig waren. Tuchtiging is naar haar oorsprong niet een ascetische, maar een disciplinaire instelling. Bij de overige heidense orden horen wij niets van haar; bij de Christenen blijkt zij geheel in de ascese te zijn binnengedrongen en neemt zij, als zelftuchtiging, een vooraanstaande plaats onder de onthoudingen in.

163) Porphyr., Vit. Pyth., 7. Vgl. ibid., 12; Diod. Sic., Bibl. Hist., X 9, 6; Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 33; Jambl., Vit. Pyth., 51, 106.

164) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 18; Porphyr., Vit. Pyth., 35, 39; Jambl. Vit. Pyth., 70, 78, 85, 204, 223, vgl. 23.

165) Diod. Sic., Bibl. Hist., X 5, 2, 9, 8; Jambl., Vit. Pyth., 41, 64, 70, 71, 78, 94, 111, 174, 181, 187, 198, 202, 205 (waartoe Aristoxen., fr. 17, MÜLLER), 206, 207, 233.

166) Diod. Sic., Bibl. Hist., X 5, 2; Philostr., Vit. Apollon., I 20; Jambl., Vit. Pyth., 32, 72, 195; Idem, Protrept., XXI 28.

167) Jambl., Vit. Pyth., 85.

168) Jambl., Vit. Pyth., 32, 86, 137, 240. Vgl. Porphyr., Vit. Pyth., 41.

169) Diod. Sic., Bibl. Hist., X 3, 2, 9, 9; Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 11, 41; Porphyr., Vit. Pyth., 10, 20; Jambl., Vit. Pyth., 1, 7, 8, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 30, 31, 53, 65, 66, 70, 91, 92, 135, 140, 144, 216, 222.

170) Philostr., Vit. Apollon., VII 21, 38, VIII 5, 7 (7).

171) Diod. Sic., Bibl. Hist., X 7, 1.

172) Diog. Laert., Vit. Philos., VIII 13; Jambl., Vit. Pyth., 13, 41.

173) Philostr., Vit. Apollon., VIII 7 (12); Jambl., Vit. Pyth., 266.

174) Zie hierboven, blz. 48, noot 59.

175) Jambl., Vit. Pyth., 68, 225.